

INTEGROVANÝ PRÍSTUP K REGIÓNUM V SLOVENSKEJ GEOGRAFII

Dušan Šebo

Geografický ústav Slovenskej akadémie vied, Štefánikova 49, 813 49 Bratislava

Abstract: The paper responds to the present situation in regional geography characterized by the search for a new paradigm. Attention is devoted to certain direction, the Slovak geography assumed in its very beginnings? This direction particularly that of integrated approaches, is subject to development. However, instead of the stage of decay it is rather crisis of integrated approaches. Several important studies elaborated in this direction, which belong to the greatest contributions of the Slovak geography in general, are mentioned as the guidance in the search for the new paradigm.

Key words: Slovak geography, regionalization, integrative approaches, landscape synthesis, sustainable development

1. ÚVOD

Napriek tomu, že sme sa doposiaľ nestretli s jednoznačnou a všeobecne prijatou definíciou toho, čo pod *integrovanými prístupmi* rozumieme, považujeme práve toto slovné spojenie za najvhodnejšie pre formulovanie cieľa, na ktorý sme v tomto príspevku upriamili našu pozornosť. Týmto cieľom je zhodnotiť vývoj geografického bádania slovenských autorov, ktoré bolo zamerané na integráciu (všeobecnú súčinnosť, vzájomné pôsobenie a ovplyvňovanie) v rámci fyzickogeografických a humánogeografických poznatkov ako aj medzi nimi navzájom za účelom racionálneho využívania určitého, ľuďmi obývaného, územia. Za analogickú považujeme v súčasnosti často spomínanú integráciu enviro-, socio- a ekono- (poznatkov, hľadísk, rozvoja, kritérií atď.). Dôležité je spomenúť, že ak už hovoríme o integrovaní (nie teda len o prostom sumovaní) vo výskume krajiny, nemôžeme sa vyhnúť identifikácii vzťahov, interakcií, medzi jednotlivými geografickými javmi (ďalej len integrácia). Pokúšajúc sa o stručný prehľad takto zameraných výskumov môžeme v slovenskej geografickej literatúre rozlíšiť v zásade tri vývojové etapy. Tieto na seba chronologicky nadväzujú, pričom sa postupy integrácie špecifikujú a tomu sa prispôbuje i pojmový aparát.

2. PRVÁ ETAPA – „REGIONALIZAČNÁ“

Počiatky integrovaných výskumov nachádzame v samotných začiatkoch modernej slovenskej geografie, ktoré sa spájajú predovšetkým s tvorbou prof. Jána Hromádku (pozri Hromádka 1933, 1934, 1935, 1943). Všetky uvedené práce boli napísané po autorovom študijnom pobyte vo francúzskej *Sorbonne* a je v nich badateľný výrazný vplyv vtedajšej francúzskej regionálnej geografie. J. Hromádka považoval geografické syntézy (resp. integrované prístupy) za vrchol geografického bádania. Tento trend zvlášť akcentuje v úvode z jednej zo svojich prác, keď píše: „*Ako v každej inej vede je hlavným účelom vyšetrovanie príčinnej súvislosti javov čiže hľadanie príčin a následkov. Zemepis je náukou o vzťahoch javov medzi sebou* (Hromádka 1934).“ Vo všetkých jeho vyššie uvedených prácach sa stretávame s rôznou mierou integrácie, ktorá je azda najbadateľnejšia v monografii *Všeobecný zemepis Slovenska*. Na záver každej z parciálnych analýz prírodnej sféry autor, vychádzajúc z fyzickogeografických kritérií, buď vyčleňuje niekoľko typologických oblastí alebo jednotlivé fenomény, na základe ich genézy, klasifikuje a následne grupuje. Využíva pritom už existujúce členenie, ktoré však takmer vždy s logickým odôvodnením modifikuje a v niektorých prípadoch nahrádza novým. Touto časťou práce, ktorú však nemožno nazvať rýdzo analytickou, boli vytvorené základy regionalizácie a typológie slovenskej krajiny. Z nášho pohľadu je zaujímavá najmä záverečná časť monografie, v ktorej autor vyčlenil na území Slovenska niekoľko akýchsi komplexne geograficky chápaných typov prostredia (Lukniš 1983). Na pozadí historického vývoja a prírodných daností jednotlivých území tu autor vysvetľuje ich súčasnú situáciu v súvisiacich sférach ako kultúra, hospodárstvo a iné. Jednotlivé oblasti nemajú charakter kompaktných území a nie sú striktné (administratívne) ohraničené. Jednotiaci znak týchto regiónov má komplexný charakter a veľmi presvedčivo vystihuje súvzťažnosť jednotlivých javov. Podobný charakter však majú i autorove predchádzajúce práce. V jednej z nich J. Hromádka (1935) napríklad odôvodňuje vplyv pohoria Malých Karpát na nárečie okolitého územia, keď na západe rozpoznáva moravské a na východe trnavské, pričom moravský prízvuk preniká lamačským prielomom, čo sa prejavuje na moravskom nárečí Vajnor.

Druhým významným autorom tejto *regionalizačnej* etapy bol prof. Michal Lukniš. Napriek tomu, že hlavným poľom jeho pôsobnosti bola geomorfológia, najmä vo svojich vedeckých začiatkoch a potom v poslednej dekáde svojho života, nadviazal i na odkaz svojho učiteľa prof. Hromádku. V takto ladených jeho monografiách (Lukniš 1946, 1977) je badateľný väčší zmysel pre detail a exaktnosť interpretácie pozorovaného, čím práce nadobúdajú skôr analytický (a následne systematický) než syntetický ráz.

Výrazne aplikačný charakter má autorova štúdia, ktorá si kládla za cieľ najmä zhodnotiť primárny (prírodný) a sekundárny (technický, človekom vytvorený) potenciál celého územia Slovenska resp. jeho dvoch centralizačných a dvoch koridorových (spájajúcich centralizačné) regiónov (pozri Lukniš 1985). Štúdiu autor poukazuje na nevyváženosť využívania potenciálov jednotlivých regiónov, čo sa prejavuje v rôznych disproporciách (hospodárskej výkonnosti, demografických štruktúr atď.). Poukazuje pritom i na ohrozovanie primárneho potenciálu regiónov a preťažovanie ich území v dôsledku nevhodnej koncentrácie socio-ekonomických (najmä priemyselných) aktivít. Práve túto štúdiu považujeme za prelomovú, čo sa týka prenášania akcentu z regionalizácie území na racionalizáciu činnosti človeka v krajine resp. harmonizáciu vzťahu človeka a jeho životného prostredia.

3. DRUHÁ ETAPA – „FUNKČNO-DELIMITAČNÁ“

Na bohaté základy integrovaných prístupov k štúdiu regiónov položených v prvej etape, nadväzuje ďalšia, ktorej ústrednými témami (pojмами) sú krajinný potenciál¹ a funkčná delimitácia územia². Tieto a ďalšie pojmy, ktoré sa v tom období v (nielen) slovenskej geografii začali používať a rozvíjať, jasne dokumentujú úsilie zamerané na stručné a výstižné definovanie významu jednotlivých zložiek krajiny a ich vzťahov. Geografické štúdie vytvorené počas *funkčno-delimitačnej* etapy vývoja integratívneho myslenia nachádzajú svoje východiská v aplikácii systémového prístupu vo výskume krajiny. Toto sa prejavuje tak vo vymedzovaní krajinných celkov, resp. geosystémov (pozri napr. Mazúr 1971; Drdoš 1988) ako i v snahe o definovanie organizácie priestoru (pozri Urbánek, Mazúr, Drdoš 1980; Drdoš, Oťahel, Mazúr 1980; Huba 1982, Mazúr, Drdoš, Urbánek 1983). Ústrednou osobnosťou tohto obdobia bol akademik E. Mazúr, ktorý na Geografickom ústave SAV (v spolupráci s J. Drdošom, J. Urbánkom a ďalšími autormi) rozvíjal integrované prístupy, čoho výsledkom bolo založenie školy *krajinných syntéz*. Táto téma v osemdesiatych rokoch jednoznačne dominovala v slovenskej geografii. Podľa J. Urbánka (1993) sa krajinné syntézy objavili ako predpoklad na riešenie problémov lokálneho, regionálneho a nadregionálneho charakteru.

Štruktúra synteticko-geografických štúdií sa zakladala v zásade na (Drdoš, Urbánek, Mazúr 1980):

- *Diagnóze* krajiny, ktorej cieľom bolo poznanie prírodnej a antropogénnej štruktúry krajiny a jej potenciálu ako i komparácia tohto potenciálu a jeho súčasného využitia.
- *Prognóze* využitia krajiny na základe jej potenciálu.

Osobitný význam funkčnej delimitácii pripisujeme preto, že práve tento aspekt je výsledkom diagnózy a je rozhodujúcim predpokladom prognózy.

Dvojica autorov J. Oťahel a Š. Poláčik (1987) predstavila na príklade Liptovskej kotliny postup merania krajinných potenciálov a následnej funkčnej delimitácie územia pomocou faktorovej analýzy. Táto matematická metóda bola nepochybne prínosom v snahách o zníženie subjektívneho hodnotenia funkčnej delimitácie územia. Metódu faktorovej analýzy vo výskume citlivosti krajinného potenciálu použili vo svojich prácach aj V. Ira (1985) a M. Huba (1986).

Významu krajinného potenciálu a metódam jeho hodnotenia sa venovalo viaceru autorov, o.i. Mazúr a Drdoš (1984), Drdoš (1992). S hodnotením krajinného potenciálu sa stretávame v mnohých prípadových štúdiách, napr. Mazúr et al. (1983), Bašovský et al. (1985, 1987, 1992), Michaeli a Kandráčová (1985).

V procese funkčnej delimitácie sa určitým územiám priradzovali určité funkcie, ktoré vychádzali z poznania potenciálu územia a jeho únosnosti. Znalosť týchto funkcií bola, či skôr mala byť, akýmsi východiskom pre prácu krajinných plánovačov (urbanistov, inžinierov atď.). Z tohto pohľadu sa tak proces krajinného plánovania javil ako vedecky podložený a komplexný, čím vytváral predpoklady na harmonizáciu vzťahu človek – príroda, o.i. aj v následnom procese územného plánovania.

O tom, že *krajinné syntézy* boli nielen v slovenských podmienkach, ale i v zahraničí uznávanou geografickou metódou, svedčí fakt, že Medzinárodná geografická únia (IGU)

¹ Krajinný potenciál rozvíja a nahrádza koncept prírodného zdroja, pričom potenciál umožňuje iba takú intenzitu realizácie ľudskej aktivity, ktorá nepôsobí deštruktívne na krajinný systém. Rozlišuje sa v ňom aspekt vhodnosti a únosnosti (Huba, 1982).

² Funkčná delimitácia krajiny je proces priestorového členenia funkcií krajiny podľa jej potenciálu a požiadaviek spoločnosti na zodpovedajúci spoločensko-ekonomický rozvoj daného regiónu, pričom sa zdôrazňuje celospoločenský, nadrezortný záujem (Mazúr, et. al., 1985).

poverila Geografický ústav SAV koordinovaním pracovnej skupiny „*Landscape Synthesis*“ združujúcej 85 pracovníkov z 34 štátov. K výsledkom tejto pracovnej skupiny patrí päť medzinárodných sympózií, šesť knižných publikácií a niekoľko štúdií.

Významným kartografickým dielom obdobia *krajinných syntéz* je *Atlas SSR*, ktorý svojou celkovou koncepciou výborne reprezentuje syntetickú ideu geografie. Na parciálne tematické mapy nadväzujú mapy syntetického charakteru (kap. XIII, XIV a XV), ktoré umožňujú nazerať na krajinu v jej topickej (vertikálnej) i chorickéj (horizontálnej) dimenzii. Významu takýchto máp sa vedúci projektu venoval už skôr, pozri Mazúr (1971).

Napriek tomu, že sa v *krajinných syntézach* deklaroval antropocentrický charakter, nemožno hovoriť o striktnom antropocentrizme, v ktorom by dominoval len človek a jeho potreby. Ako píše M. Huba (1982) snahou je pokiaľ možno bezkonfliktné uspokojovanie potrieb spoločnosti so zachovaním dlhodobých produkčných a reprodukčných schopností krajinného systému. Nasvedčuje tomu i krajinnosyntetická monografia z oblasti Tatranskej Lomnice (Mazúr et al. 1985), ktorá má výrazne environmentálny charakter. Jasne sa tu zdôrazňuje ústrednosť prírodo-ochrannej funkcie v zóne národného parku (podobne Drdoš 1990). Ale aj napr. v časti územia, ktoré má potenciál predovšetkým pre poľnohospodárstvo, sa kladie dôraz na zachovanie prirodzených reprodukčných schopností pôd. Tieto funkcie sú považované za ťažiskové a ostatné funkcie by im mali byť podriadené. Dôraz na poznanie potenciálov krajiny ako ponuky, ale aj limitov (únosnosti a obmedzení) priestorového rozvoja spoločensko-ekonomických aktivít, mal v postupoch krajinnnej syntézy predovšetkým preventívno-terapeutický význam (O'ahel' 1999, s. 392).

Veľmi zaujímavou a novátorskou súčasťou spomínanej práce bol i pokus o objektivizáciu percepcie tatranskej krajiny (in Mazúr et al. 1985).

Paralelne s krajinnými syntézami sa rozvíjalo aj ich akademické vymedzovanie. Na základe prác O. Bašovského (1979) a V. Lauka (1982), ktoré popri prehlbujúcej sa dezintegrácii v geografii akcentujú synteticko-integračný význam regionálnej geografie, možno krajinné syntézy poľahky identifikovať ako výskumnú metódu regionálnej geografie (pozri Bašovský, Lauko 1990, s. 42). Druhý z uvedených autorov dokonca navrhuje nazvať takto chápanú regionálnu geografiu ako „komplexnú“ alebo „syntetickú“ regionálnu geografiu (Lauko 1983, s. 38).

Integračné úsilie je evidentné aj vo fyzickej geografii. Otázkami komplexnosti v tejto oblasti sa zaoberá už napr. Šeliga (1978). S príkladom fyzickogeografickej (geoeologickej) syntézy sa neskôr stretávame v práci Mičiana a Zat'ka (1990), ktorí vo svojej prípadovej štúdií hodnotia prírodný potenciál fyzickogeografických komplexov. Ako centrum fyzickogeografických vied vyčleňuje Ľ. Mičian (1971, 1983) komplexnú fyzickú geografiu. V ďalších prácach venuje pozornosť otázkam multidisciplinárnej spolupráce pre potreby analytického i syntetického výskumu krajiny (Mičian 1977, 1986) a na základe toho vytvára systém geografických vied (Mičian 1984).

Mariot (1991) upozornil na nedostatočnú (fragmentálnu a nekompletnú) pozornosť venovanú syntetickému (integrovanému) prístupu v socioekonomickej geografii. V riešení tohto nedostatku považuje za dôležité charakterizovať socioekonomický systém ako skupinu určitých prvkov v interakcii. Isté črty integrovaného výskumu v socioekonomickej geografii má napríklad práca Mládko (1982).

Napriek tomu, že *krajinné syntézy* sa javili ako veľmi progresívna metóda a vytvárali dostatok priestoru na jej zlepšovanie, pozorujeme, že koncom osemdesiatych rokov narážajú na stratu záujmu o ne. Na tejto skutočnosti malo svoj podiel zrejme i to,

že *krajinné syntézy* sa „de facto“ nestretli s praktickým využitým v plánovacom procese, pre ktorý boli v podstate vytvorené. Nenaplnenie tohto ich najvyššieho zmyslu zaiste nemalo prispieť k strate ich postavenia v slovenskej geografii. Utvrďuje nás v tom i poznámka autorov Drdoša a O’ahel’a (2006, s. 124), že prvotné podnety záujmu geografov o krajinu boli vyvolané spoločenskou praxou.

Podľa Mičiana (1988) sa mohol integrovaný a interdisciplinárny výskum krajiny ďalej rozvíjať najskôr v priestore, ktorý ponúkala krajinná ekológia. Na inom mieste však dodáva, že ak sa táto disciplína usiluje o krajinný manažment, jej výrazným nedostatkom je to, že sa nezaobera sociálnym rozvojom. Drdoš (1993) píše, že krajinnú ekológiu vyvinuli ako interdisciplinárne odvetvie environmentálne zmyslajúci geografi. Súčasne v tejto disciplíne vyčleňuje niekoľko úrovní syntézy, pričom najvyššiu z nich predstavujú návrhy pre racionálne alternatívy využívania krajiny.

Nad príčinami úpadku *krajinných syntéz* vo svojom príspevku čiastočne uvažoval jeden z trojice ich popredných predstaviteľov J. Urbánek (1993), keď za hlavnú z možných príčin uvedeného javu, s výnimkou úmrtia hlavného protagonistu tohto smeru, označil všeobecnú zmenu v myslení, ktoré sa nasmerovalo k exaktizácii.

Podľa nášho názoru sa na spomínanom úpadku podpísala i prílišná ambicióznosť celej idey krajinných syntéz, ktorá sa usilovala o totálny holizmus, ktorý je však vzhľadom na množstvo interakcií prebiehajúcich v krajinskej sfére dosiahnuteľný iba v podobe väčšieho či menšieho zovšeobecnenia.

Na tomto mieste sa žiada uviesť i poznámku Kasalu (1996, s.106), ktorý na margo vývoja regionálnej geografie (ako syntetizujúcej vedy) na Slovensku, ale i vo väčšine bývalých socialistických krajinách dodáva, že táto geografická disciplína si síce ako-tak zachovala charakter integrity, komplexnosti, no v podmienkach bývalého režimu (uzavretá spoločnosť, direktívna ekonomika, bezvýznamnosť jednotlivca) stratila kontakt s vývojovými trendmi sociálnych vied a zaužívaná prostá schématická analýza v skutočnosti len napodobňovala propagovaný holizmus. Celkovo sa systémový prístup v regionálnej geografii, ako jej komparatívna výhoda, zmenil na šablónovitú (Kasala 1997).

Napriek tomu, že sa tento príspevok zaoberá len integrovanými prístupmi v slovenskej geografii, dôležité je spomenúť i fakt, že v tom istom období ako sa rozvíjali *krajinné syntézy* bola na Ústave krajinskej ekológie SAV v Bratislave vytvorená veľmi podobná výskumná metóda *LANDEP* (*landscape ecological planning*) (pozri Ružička, Miklós 1982).

LANDEP je kombináciou viacerých vedeckých postupov, ktoré sú spojené kombinovanou metodológiou, vyvinutej pre potreby optimalizácie využívania krajiny – zosúladenie spoločenských činností s ekologickými predpokladmi územia. Výsledkom *LANDEPu* je návrh na ekologicky optimálne rozmiestnenie spoločenských činností v krajine. Na rozdiel od geografických *krajinných syntéz* sa táto metóda úspešne aplikovala pre potreby územného plánovania ešte v ČSSR (Ružička, Miklós 1982). Nazdávame sa, že práve vďaka tejto aplikácii je *LANDEP* „živý“ dodnes.

4. TRETIA ETAPA – „REINTEGRAČNÁ“

Ako sme už vyššie uviedli, integračné myslenie zaznamenalo v 80. rokoch minulého storočia v slovenskej geografii významný rozvoj a v mnohých aspektoch bolo i re-

latívne detailne rozpracované. Na druhej strane sa však určitým jeho stránkam nevenovala dostatočná pozornosť. Veľkú zásluhu na tom malo aj totalitné zriadenie spoločnosti, ktoré bránilo i istému druhu invencie nevyhnutnému na rozvoj.

Integračné myslenie sa do slovenskej geografie vracia v polovici 90. rokov 20. storočia a je sprevádzané úsilím o prepojenie s koncepciou trvalo udržateľného rozvoja, ktorá je taktiež založená na komplexnom, holistickom prístupe ku krajine a jej zdrojom. Na túto spojitosť upozorňuje viacero autorov o. i. Huba a Ira (1996), Huba (2004, 2006), Žigrai a Huba (2004), Drdoš (2006), Drdoš a Oťahel' (2006).

Ako reakcia na reintegračný proces začínajú sa v slovenskej geografickej diskusii stále častejšie objavovať názory na to, ako v tomto smere napredovať. Z tých názorov, ktoré v tomto smere považujeme za konštruktívne, vyberáme nasledovné: Urbánek (1993, s. 332) upozorňuje na to, že „krajinu ako priestorový hierarchicky štruktúrovaný celok možno študovať iba syntetickými metódami, t.j. bez deštrukcie jej priestorovej komplexity.“ Vychádzajúc z idey krajinných syntéz pripisuje Drdoš (2006) význam téme krajinného potenciálu. Huba (2006, s. 177) taktiež navrhuje nadviazať na *krajinné syntézy* avšak vzhľadom na zmenené spoločenské podmienky po r. 1989, ktoré umožňujú to, čo bolo v 80. rokoch nepredstaviteľné a čiastočne v tom čase ešte neaktuálne, navrhuje zohľadňovať názory dotknutej verejnosti a decíznej sféry ako i participáciu verejnosti na rozhodovaní. Matlovič (2007, s. 18) navrhuje vytvoriť vhodný model flexibilnej kombinácie kvantitatívnych a kvalitatívnych metód, ktoré však budú rešpektovať charakter konkrétneho výskumného problému. Drdoš (2008, s. 57), odvolávajúc sa na diskusiu prebiehajúcu v zahraničnej literatúre navrhuje, aby reintegračný proces prebiehal v prostredí spoločných (interdisciplinárnych) projektov. Urbánek (2006, s. 89) akcentuje potrebu skúmať a riešiť problémy interakcií a zdôrazňuje i to, že metóda krajinných syntéz sa mení od miesta k miestu, čím zároveň vyzýva opustiť presnú a univerzálnu, „všadeaplikovateľnú“ metodiku. Jediné, k čomu musí podľa neho syntéza dospieť, je opísanie/definovanie krajiny prostredníctvom interakcií. Ako „vodítko“ na toto poznanie má poslúžiť špecifický okruh problémov, pred ktoré je geograf postavený. K analýze kauzálnych súvislostí a hodnoteniu zmien krajiny sa možno podľa Oťahel'a a Feranca (1995) dopracovať i prostredníctvom informácií získaných interpretáciou leteckých snímok a satelitných záznamov.

Za reprezentatívnu štúdiu integrovaných prístupov v tretej etape ich vývoja považujeme, vzhľadom na zohľadnenie väčšiny z vyššie uvedených nárokov, monografiu *Smerom k trvalo udržateľnému Tatranskému regiónu* (Huba ed. 2005). Veľkým počínom v oblasti integrovaného prístupu ku krajine, i keď zatiaľ skôr formálnym, bolo i skoncipovanie *Národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja* a jej následné prijatie (10. 10. 2001) vládou SR. Spomeňme, že na príprave tohto dokumentu sa výraznou mierou podieľali práve slovenskí geografi.

5. ZÁVER

V uvedenom príspevku sme sa pokúsili predložiť zjednodušený vývoj jednej z metód geografického výskumu krajiny, ktorá sa nesie celým vývojom slovenskej geografie. Viedlo nás k tomu naše vnútorné presvedčenie v to, že by bolo na škodu odsunúť

stranou niečo, čomu sa venovalo mnoho rokov úsilia v domnienke, že to môže prispieť k harmonizácii vzťahu človek – príroda.

Otázka, ktorá je pre nás kľúčovou znie, čo z doterajšieho vývoja integrovaných prístupov v slovenskej geografii môžeme využiť a čím je toto vhodné obohatiť?

Nazdávame sa, že porozumenie prírodným procesom prebiehajúcim v krajine bolo už minimálne počas druhej etapy dost' rozvinuté na to, aby ľudská spoločnosť mohla na základe tohto poznania prispôbovať svoje aktivity predpokladanej únosnosti resp. potenciálu krajiny. Sme však v zhode s M. Hubom (2006) v tom, že *krajinné syntézy* nevenovali dostatočnú pozornosť dotknutej verejnosti a decíznej sfére, čo bolo, ako sme už vyššie uviedli, do značnej miery i dôsledkom vtedajších celospoločenských pomerov. Vzhľadom na to, že sa tieto podmienky zmenili a Slovensko sa začlenilo do politických štruktúr, ktoré v záujme trvalo udržateľného rozvoja kladú o. i. dôraz na princíp subsidiarity a spolupodieľanie sa verejnosti na procese rozhodovania, vytvára sa tu veľký priestor na rozšírenie „zorného poľa“ doterajších integrovaných prístupov k regiónom v slovenskej geografii.

Pre účely integrovaných prístupov k regiónom považujeme v podmienkach Slovenska za vhodné priestorové jednotky:

a) funkčné mestské regióny

- sú to totiž priestorovo súvislé územia, ktoré sú relatívne uzavreté vzhľadom na denný pohyb osôb za prácou medzi jadrom regiónu a jeho zázemím (Bezák 1990), čo vytvára predpoklady na existenciu ďalších interakcií, predovšetkým v socioekonomickej sfére, súvisiacich s dochádzkou obyvateľstva.

b) mikroregionálne združenia obcí (mikroregióny)

- spravidla sú sformované na základe už existujúcej alebo potenciálnej spolupráce obcí mikroregiónu v oblasti (optimálneho) regionálneho rozvoja. Evidentná (i keď často krát len deklarovaná) je tu teda v zmysle § 20b Zákona č. 369/1990 o *obecnom zriadení* ochota spolupracovať v oblasti sociálnych vecí, starostlivosti o životné prostredie (predovšetkým zhromažďovanie, odvoz a spracúvanie komunálneho odpadu, odvádzanie a čistenie odpadových vôd), miestna doprava, oblasť školstva, kultúry a miestny cestovný ruch.

Rozvíjanie integrovaných prístupov považujeme za dôležité nielen z hľadiska ich potenciálneho významu v ďalšom smerovaní geografického výskumu, ale aj ich dôležitosti v procese uplatňovania koncepcie trvalej udržateľnosti v praxi (pozri kap. 10 – *AGENDA 21*). Z tohto pohľadu sa nám pre potreby integrovaných prístupov ako relevantná regionálna jednotka javí predovšetkým druhý variant t. j. mikroregión. Ich veľkosť, organizačnú štruktúru a vyššie uvádzané dôvody sformovania považujeme za mimoriadne vhodné na napĺňanie cieľov *AGENDY 21* (v kap. 28 sa o. i. zdôrazňuje spolupráca miestnych orgánov ako rozhodujúceho faktora pri napĺňaní cieľov *AGENDY 21*; v kap. 31 sa v tom istom význame spomína spolupráca medzi vedeckou a technickou obcou, rozhodovacou sférou a verejnosťou).

Po zodpovedaní prvej otázky, sa nastojuje ďalšia. A síce, ako postupovať? Ako východisko v zodpovedaní tejto druhej otázky použijeme trojštruktúrny model s tromi vzájomne podmienenými úrovňami, ktorý vo svojom príspevku predstavil R. Matlovič (2006). Ak prostredníctvom integrovaných prístupov (a v geografii vôbec) usilujeme o komplexnosť a napĺňanie holistických ideí geografie je nevyhnutné v ďalšom rozvoji integrovaných prístupov zohľadniť ako minimálne rovnocennú (z hľadiska rozsahu venovanej pozornosti) so *socioekonomickou a fyzickogeografickou sférou* (v spomínanom modeli predstavujú *sociosféru a fyziosféru s technosférou*) *noosféru* a *kybersféru*.

*rickú úroveň*³. Ako sám autor píše, v štúdiu vertikálnych a diagonálnych interakcií medzi týmito tromi úrovňami je geografia nezastupiteľná (Matlovič 2006, s. 21). Toto je podľa nás v súčasnosti najväčšia príležitosť pre rozvoj integrovaných prístupov, t.j. študovať vzájomné vzťahy medzi prvou (*noosféra* a *kybersféra*) a tretou (*fyziosféra* a *technosféra*) úrovňou a to sprostredkovane prostredníctvom druhej úrovne (*sociosféra*).

Otázne je, aké konkrétne výskumné metódy možno v takto orientovanom výskume použiť? Majú sa integrované prístupy (resp. geografia) obmedzovať len na metódy, ktoré využívajú analytické geografické disciplíny (ak takéto rýdzo geografické metódy vôbec existujú) alebo môže „načrieť“ i z hlbokej studne metód“, ktoré používajú iné, negeografické disciplíny? Ak nám ide predovšetkým o vzťahy a nie metódy, autor tohto príspevku je presvedčený v úspešnosť práve takejto orientácie integrovaných prístupov. Výber konkrétnych metód a postup syntézy ich výsledkov ponechajme už na schopnostiach samotného geografa.

Literatúra

- AGENDA 21. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia. 1996. 520 s.
- Atlas SSR. Bratislava : Slovenská akadémia vied; Slovenský úrad geodézie a kartografie, 1980. 296 s.
- BAŠOVSKÝ, O. 1979. Diferenciácia a integrácia v geografii a regionálna geografia. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 17, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979, 171-185.
- BAŠOVSKÝ, O., HVOŽDÁROVÁ, E., PAULOV, J., POVINCOVÁ, E. 1985. Regionálna analýza a prognóza rozvoja okresov Juhoslovenskej kotliny. In: *Geografický časopis*, roč. 37, 1985, č. 2 – 3, 287-302.
- BAŠOVSKÝ, O., LAUKO, V. 1990. *Úvod do regionálnej geografie*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990. 118 – Vysokoškolské skriptá.
- BAŠOVSKÝ, O., POVINCOVÁ, E., HVOŽDÁROVÁ, E., HAGARA, L. 1987. Juhoslovenské okresy v širšom geografickom kontexte a potenciál ich ďalšieho rozvoja. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 27, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1987, 15-51.
- BAŠOVSKÝ, O., HVOŽDÁROVÁ, E., LAUKO, V., RAJČÁKOVÁ, E. 1992. Potenciál a možnosti regionálneho rozvoja okresu Rimavská Sobota. In: *Geographia Slovaca*, 1. Bratislava : Geografický ústav SAV, 1992. 11-15.
- BEZÁK, A. 1990. Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska. In: *Geografický časopis*, roč. 42, 1990, č. 1, 57-73.
- DRDOŠ, J. 1979. Štruktúry prírodných krajinných komplexov západnej časti Liptovskej kotliny. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 17, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979, 89-101.
- DRDOŠ, J. 1988. Krajinné prostredie Detvy a jeho premeny. In: *Geografický časopis*, roč. 40, 1988, č. 4, 289-310.
- DRDOŠ, J. 1990. Príspevok k problematike únosnosti krajiny (na príklade Tatranského národného parku). In: *Geografický časopis*, roč. 42, 1990, č. 1, 3-22.
- DRDOŠ, J. 1992. Prírodné prostredie: Zdroje – Potenciály – Únosnosť – Hazardy – Riziká. In: *Geografický časopis*, roč. 44, 1992, č. 1, 30-39.
- DRDOŠ, J. 1993. Synthesis in Geo-ecology. In: *Acta Environmentalica Universitatis Comenianae*, Vol. 1, Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 1993, 59-61.

³ Noosférická a kybersférická úroveň zahŕňajú nemateriálne entity antropogénneho pôvodu (noosféra ako sféra myslenia, predstáv, vnímania, hodnôt, etických princípov, nemateriálnej kultúry, náboženských a ideologických doktrín nerozlučne spätých so sociosférou, kybersféra ako virtuálny kyberpriestor) (Matlovič, 2006.)

- DRDOŠ, J. 2006. Krajinný potenciál: Integračná téma geografie ?. In: *Acta Facultatis studiorum humanitatis et naturae Universitatis Prešovensis. Folia Geographica*, Nr. 10, Prešov : Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, 2006, 112-122.
- DRDOŠ, J. 2008. Landscape in environmental assesment. In: *Acta Facultatis studiorum humanitatis et naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica*, Nr. 12, *Special Issue for the 31th Congress, Tunis 2008*. Prešov : Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, 2008, 50-60.
- DRDOŠ, J., OŤAHEL, J., MAZÚR, E. 1980. Landscape synthesis and their role in solving the problems of environment. In: *Geografický časopis*, roč. 32, 1980, č. 2 – 3, 119-129.
- DRDOŠ, J., OŤAHEL, J. 2006. Poznámky k vývoju integračného myslenia vo fyzickej geografii na Slovensku v posledných desaťročiach. In: *Acta Facultatis studiorum humanitatis et naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica*, Nr. 10, Prešov : Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, 2006, 123-139.
- DRDOŠ, J., URBÁNEK, J., MAZÚR, E. 1980. Landscape Syntheses and Their Role in Solving the Problems of Environment. In: *Geografický časopis*, roč. 32, 1980, č. 2 – 3, 119-129.
- HANUŠIN, J., HUBA, M., IRA, V., KLINEC, I., PODOBA, J., SZÖLLÖS, J. 2000. *Výkladový slovník terminov z trvalej udržateľnosti*. Bratislava : STUŽ, 2000. 158
- HROMÁDKA, J. 1933. *Zemepis okresu Bratislavského a Malackého: Vlastivedný sborník okresu Bratislavského a Malackého. I*. Bratislava : Kníhtlačiareň Ján Pocisk a spol., 1933.
- HROMÁDKA, J. 1934. *Zemepis Oravy*. Bratislava – Praha.
- HROMÁDKA, J. 1935. *Zemepis okresu Bratislavského a Malackého. Vlastivedný sborník okresu Bratislavského a Malackého. II*. Bratislava: Kníhtlačiareň Ján Pocisk a spol., 1935. 275
- HROMÁDKA, J. 1943. *Všeobecný zemepis Slovenska*. Bratislava : SAVU, 1943. 256
- HUBA, M. 1982. Štrnásť krokov za krajinným plánom. In: *Geografický časopis*, roč. 34, 1982, č. 2, 145-160.
- HUBA, M. 1984. Stabilita (dynamická rovnováha) krajinného systému. In: *Geografický časopis*, roč. 36, 1984, č. 3, 267-283.
- HUBA, M. 1986. *Krajinná syntéza oblasti kopaničiarskeho osídlenia na príklade Javorníkov*. Bratislava : Geografický ústav SAV, 1986. 142 – Dizertačná práca.
- HUBA, M. 2002. O zmysle a výsledkoch dotazníkových prieskumov a riadených rozhovoroch na tému trvalo udržateľného rozvoja. In: *Geographia Slovaca*, 12. Bratislava : Geografický ústav SAV, 2002. 73-77.
- HUBA, M., 2004. Sustainable concept and environmentally oriented integrated sciences on landscape and society . In: *Ekológia*, Vol. 23, *Proceedings of the 13th International Symposium on Problems of Landscape Ecological Research (Mojmírovce 30. 9. – 3. 10. 2003)*. Ed Krnáčová, Z., Hrnčiarová, T. Bratislava : Institute of Landscape Ecology of the Slovak Academy of Sciences. 2004, 69-76.
- HUBA, M. (ed.) 2005. *Smerom k trvalo udržateľnému tatranskému regiónu (nezávislá štúdia strategického charakteru)*. Bratislava : Regionálne environmentálne centrum Slovensko, Spoločnosť pre trvalo udržateľný život v Slovenskej republike, 2005. 96
- HUBA, M. 2006. Trvalo udržateľný rozvoj Slovenska ako predmet geografického výskumu. In: *Acta Facultatis studiorum humanitatis et naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica*, Nr. 10, Prešov : Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, 2006, 175-187.
- HUBA, M., IRA, V. 1996. O koncepcii trvalej udržateľnosti vo vzťahu k niektorým geografickým aspektom vývoja Slovenska. In: *Geografický časopis*, roč. 48, č. 3 – 4, 1996, 285-299.
- HUBA, M., IRA, V. 2000. *Stratégia udržateľného rozvoja v SR*. Bratislava : Spoločnosť pre trvalo udržateľný život, 2000. 192 ISBN 80-968415-2-1.
- HUBA, M., IRA, V., HANUŠIN, J., LEHOTSKÝ, J., SZÖLLÖS, J. 2004. Regional aspects of development towards sustainable Slovakia. In: *Ekológia*, Vol. 22, *Supplement to scientific conference „New Trends in Landscape Ecology“ (Piešťany 24. 9. – 26. 9. 2002)*. Ed Kozová, M., Ružička, M. Bratislava : Slovak Ecological Association of the Slovak Academy of Sciences, 2003, 66-78.

- IRA, V. 1984. *Priestorový a ekonomický rozvoj Bratislavy a problémy jej životného prostredia*. Bratislava : Geografický ústav SAV, 1984. 149 – Dizertačná práca.
- KASALA, K. 1996. Regions as Spatial Systems and Regional Development. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 38, Bratislava : Univerzita Komenského, 1996, 91-107.
- KASALA, K. 1997. Argumenty pre regionálnu geografiu. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 47, Bratislava : Univerzita Komenského, 1997, 69-76.
- LAUKO, V. 1982. Podstata regionálnej geografie a jej postavenie v systéme geografických vied. In: *Geografický časopis*, roč. 34, 1982, č. 3, 265-275.
- LAUKO, V. 1983. Súčasné chápanie regionálnej geografie. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 22, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, 29-41.
- LUKNIŠ, M. 1946. *Jakubiany*. Bratislava: Universum. 1946. 66
- LUKNIŠ, M. 1977. *Geografia krajiny Jura pri Bratislave*. Bratislava : Univerzita Komenského, 1977. 211
- LUKNIŠ, M. 1983. K vývinu geografického poznávania Slovenska. In: *Geografický časopis*, roč. 35, č. 3, 1983, 225-245.
- LUKNIŠ, M. 1985. Regionálne členenie Slovenskej socialistickej republiky z hľadiska jej racionálneho rozvoja. In: *Geografický časopis*, roč. 37. 1985. č. 2 – 3, 137-163.
- MARIOT, P. (1991). Outline of Orientation in Research of Socioeconomic Geography in Czechoslovakia. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 31, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991, 139-155.
- MATLOVIČ, R. 2006. Geografia – hľadanie tmelu. In: *Acta Facultatis studiorum humanitatis et naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica*. Nr. 9, Prešov : Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, 2006, 6-43.
- MATLOVIČ, R. 2007. Hybridná idiograficko-nomotetická povaha geografie a koncept miesta s dôrazom na humánnu geografiu. In: *Geografický časopis*, roč. 59, č. 1, 3-23.
- MAZÚR, E. 1971. Geografická rajonizácia ČSSR. In: *Geografický časopis*, roč. 23, č. 2, 1971, 100-103.
- MAZÚR, E. 1985. 25. Medzinárodný geografický kongres, Paríž – Alpy 1984. In: *Geografický časopis*, roč. 37, 1985, č. 1, 3-13.
- MAZÚR, E., DRDOŠ, J. 1984. Conception of resources or conception of the landscape potential in the geographical research ?. In: *Geografický časopis*, roč. 36, č. 4, 1984, 305-315.
- MAZÚR, E., DRDOŠ, J. 1988. Landscape ecology – Geographical research direction or an interdisciplinary research programme ?. In: *Geografický časopis*, roč. 40, č. 1 – 2, 1988, 3-11.
- MAZÚR, E., DRDOŠ, J., URBÁNEK, J. 1983. Krajinné syntézy – ich východiská a smerovanie. In: *Geografický časopis*, roč. 35, 1983, č. 1, 3-14.
- MAZÚR, E., TARÁBEK, K., KVITKOVIČ, J. 1983. Krajinné typy Východoslovenskej nížiny, ich potenciál a ochrana. In: *Geografický časopis*, roč. 35, č. 1, 1983, 20-27.
- MAZÚR, E., URBÁNEK, J. 1984. Search for foundation In: *Geografický časopis*, roč. 36, č. 4, 316-329.
- MAZÚR, E., DRDOŠ, J., BUČKO, Š., HUBA, M., OŤAHEL, J., OČOVSKÝ, Š., TARÁBEK, K. 1985. *Krajinná syntéza oblasti Tatranskej Lomnice*. Bratislava : VEDA; vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1985. 106
- MIČIAN, L. 1971. Nejednotnosť názorov na systém fyzickogeografických vied. In: *Geografický časopis*, roč. 23, č. 2, 1971, 2, 156-159.
- MIČIAN, L. 1977. How to understand the contemporary physical geography? In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 15, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, 3-13.
- MIČIAN, L. 1983. Pokus o klasifikáciu názorov na FG. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 22, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, 3-22.

- MÍČIAN, L. 1984. The analysis and comparison of the selected conceptions of Geographical sciences system. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 24, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984, 41-54
- MÍČIAN, L. 1986. Tendencie k interdisciplinárnej spolupráci pri výskume krajiny. In: *Geografický časopis*, roč. 38, č. 2 – 3, 253-259.
- MÍČIAN, L. 1988. Some Problems Concerning Conception of Landscape Ecology. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 29, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988, 11-25.
- MÍČIAN, L. 1996(a). Geografické prístupy k riešeniu problematiky trvalo udržateľného rozvoja, resp. života. In: *Diskusia ku koncepciám trvalo udržateľného rozvoja : Zborník referátov z odborného seminára*. Zost. Z. Izakovičová. Bratislava: Slovenský národný komitét SCOPE, Slovenská ekologická spoločnosť – sekcia aplikovanej ekológie, Ústav krajinnej ekológie SAV Bratislava, Katedra krajinnej ekológie a environmentalistiky Prif UK Bratislava, 1996, 14-19.
- MÍČIAN, L. 1996(b). Position of Regional Geography within the System of Geographical Science In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 38, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1996, 29-41.
- MÍČIAN, L., ZAŤKO, M., 1990. Geoekologické (fyzickogeografické, prírodno-krajinné) komplexy východnej časti Horehronia a náčrt ich niektorých potenciálov. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 28, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990, 3-24.
- MICHAELI, E., KANDRÁČOVÁ, V. 1985. Racionálne využívanie potenciálu krajiny na príklade Šarišských Michalian. In: *Geografický časopis*, roč. 37, č. 4, 394-412.
- MLÁDEK, J. 1982. Lokalizácia priemyslu vo vzťahu ku geoekologickej štruktúre SSR a jej vplyv na životné prostredie. In: *Geografia a životné prostredie (Prešov 5. – 9. 7. 1982)*. Zost. J. Drdoš. Bratislava : Slovenská geografická spoločnosť pri SAV. 1982, 138-148.
- OŤAHEL, J. 1999. Aspekty integratívneho výskumu krajiny. In: *Geografický časopis*, roč. 51, 1999, č. 4, 385-397.
- OŤAHEL, J., FERANEC, J. 1995. Výskum zmien krajinnej pokrývky pre poznanie vývoja krajiny. In: *Geographica Slovaca*, 10. Bratislava : Geografický ústav SAV, 1995. 187-190.
- OŤAHEL, J., POLÁČIK, Š. 1987. *Krajinná syntéza Liptovskej kotliny*. Bratislava : VEDA; vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1987. 118
- Profesor Ján Hromádka zomrel*. In: *Geografický časopis*, roč. 20, 1968, č. 4, 313-317.
- RUŽIČKA, M., MIKLÓS, L. 1982. Landscape-ecological planning (LANDEP) in the Process of Territorial Planing. In: *Ecology: CSSR*, No. 3, Bratislava : VEDA, 1982, Vol. 1, 297-312.
- ŠELIGA, L. 1978. Complex physical-geographical profile and the structure of the landscape of the central part of the Záhorská Lowland. In: *Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, Nr. 16, Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1978, 149-176.
- URBÁNEK, J. 1993. Od geomorfológie ku krajinnej syntéze. In: *Geografický časopis*, roč. 45, 1993, č. 4, 327-334.
- URBÁNEK, J. 2006. Krajinné syntézy. In: *Geografický časopis*, roč. 58, 2006, č. 2, 85-98.
- URBÁNEK, J., MAZÚR, E., DRDOŠ, J. 1980. The search for the new way of the landscape study. In: *Geografický časopis*, roč. 32, č. 2 – 3, 1980, 108-118.
- ŽIGRAI, F., HUBA, M. 2004. Some metascientific remarks concerning the sustainable development of the society and the environment. In: *Ekológia*, Vol. 23, *Proceedings of the 13th International Symposium on Problems of Landscape Ecological Research (Mojmírovce 30. 9. – 3. 10. 2003)*. Ed Krnáčová, Z., Hrnčiarová, T. Bratislava : Institute of Landscape Ecology of the Slovak Academy of Sciences. 2004, p. 403-413.
- ZÁKON O OBECNOM ZRIADENÍ. *Zákon Národnej rady SR č. 369/1990 Zb.*

Integrative approach to regions in the Slovak geography

Summary

Integrated approaches (in the sense of integrated natural and socio-economic phenomena) appeared in the Slovak geography in its very beginning. Three stages are discernible in the development of integrated approaches. Individual stages are linked with each other while procedures are specified and the concept apparatus is adapted.

The principal representative of the first stage were J. Hromádka and M. Lukniš. Summaries of knowledge and precision applied in their subsequent integration are typical for the studies. Result of these works is, as a rule, a comprehensive regionalization of territories.

The central personality of this stage of the landscape synthesis development was Academician E. Mazúr (in close co-operation with his colleagues – J. Drdoš, J. Urbánek and others). Although attention is still given to the comprehensive interpretation and delimitation of regions and areas, a distinct advance is observable in the theory and methodology. Efforts to apply a system approach are evident. Studies devoted to the landscape potential as well as to the carrying capacity of landscape systems were established in the delimited comprehensive areas as an entry for the functional delimitation of these areas. Compared to the previous stage, greater emphasis was laid on harmonisation of the relationship between humans and the environment. The important achievement of this period was the creation and coordination of the Working Group *Landscape Synthesis* by the Institute of Geography of the Slovak Academy of Sciences by decision of the International Geographic Union. In difference from the transition between the first and the second stages, which was smooth, the third stage comes only after an interval of stagnation and elaboration of the methodology proper to integrated approaches. The reintegrating efforts lean now on the knowledge concerning functioning of ecosystem, which was considerably elaborated in the previous stages of research, and simultaneously cultural and historical specific features of the studied area are taken into account. Retreat from unification and stereotypes is typical for this stage. Another important feature of the now proceeding third stage are the efforts to link integrated approaches to the concept of sustainability and its deeper theoretical elaboration, for which geography is perfectly suitable.

Translated by H. Contrerasová